

Raisa Grecu, doctor în drept

Dezvoltarea conștiinței juridice – factor important în procesul afirmării justiției naționale.

Prezentare la Panelul II Rolul societății civile în sporirea independenței, transparenței și eficienței justiției în Republica Moldova în cadrul Mesei Rotunde "Reforma sistemului de justiție în Republica Moldova. Standarde europene și realități naționale" organizate de Fundația PRISA, Chișinău, 15 iunie 2009

Una din problemele majore ale societății noastre ca societate tranzitivă, ce se află în proces de edificare a bazelor unui regim constituțional democrat și a unui stat de drept, este cea a funcționării eficiente a dreptului. Verdictul experților, al savanților cu privire la starea de lucruri în domeniul respectiv este destul de univoc: Legi avem multe, legi avem bune, corespunzătoare în mare măsură standardelor internaționale, dar ele nu întotdeauna funcționează la fel de eficient ca în statele europene. Întrebarea-cheie este: De ce? Răspunsul urmează a fi căutat, după cum se pare, în două domenii de o maximală interferență: natura normei de drept și specificul conștiinței juridice a membrilor societății tranzitive.

Asupra celei dintâi probleme s-a expus cu multă claritate marele nostru savant constituționalist Constantin Stere în prelegerile sale de drept constituțional susținute la Facultatea de Drept a Universității din Iași la începutul sec. al XX-lea.

Conform opiniei savantului, regula de drept poartă caracter social și individual. Norma de drept este una socială deoarece ea nu poate fi percepută decât în baza principiului că omul s-a născut în societate și că societatea trebuie să-l apere pe individ, iar dacă nu face atare lucru, societatea rămîne o societate înapoiată, o societate expusă în fiecare moment pieirii, căci istoria se răzbuună. Constantin Stere remarcă: „Regimul de drept, normele juridice, adică acele norme de conduită generală, care sunt susținute prin ajutorul aparatului de constrîngere socială, aceste norme sunt prin însăși natura lor și nu pot fi altfel decât norme, reguli sociale în acel sens, că ele nu pot exista decât în societate și că scopul lor nu e altul decât de a asigura condițiile indispensabile pentru existența societății” (1). După Constantin Stere, norma de drept este o regulă socială și în acel sens, că ea asigură existența și propășirea societății (2).

Totodată norma de drept poartă un caracter individual. Ea se rasfrînge în conștiința individuală și face parte din patrimoniul conștiinței individuale, conchide Constantin Stere. De aici o normă juridică, care nu va ține seama de conștiința juridică

a unui popor, așa cum se răsfrînge ea în conștiința fiecărui membru din societate, această normă rămîne literă moartă, rămîne o hîrtie mîzgălită și atît tot, consideră savantul (3). Și cu altă ocazie, în același sens Constantin Stere susține: „...La urma urmei, norma de drept, ca să aibă putere și viață, ea trebuie să pătrundă în conștiința cetățenilor...” (4).

Caracterul individual al normei de drept are, în viziunea lui Stere-juristul, o dublă manifestare. „Regula de drept, pentru a fi o regulă de drept, trebuie să existe în conștiința individuală, în conștiința fiecărui individ”, subliniază Constantin Stere (5). În al doilea rînd, în opinia savantului, norma de drept poartă un caracter individual, pentru că există în conștiința individuală a fiecărui membru al societății, pentru că a pătruns conștiința indivizilor, care trăiesc în societate și pentru că nu poate fi impusă decît prin indivizi, prin canalul individual (6).

După aceste explicații cu privire la caracterul normei de drept Constantin Stere revine la întrebarea despre limitele puterii statului: „Căci dacă statul poate crea orice normă de drept și dacă poate impune orice normă, atunci înțelegeți D-stră că individul e supus puterii arbitrare a statului. Și atunci ce rost are un stat de drept, cu un regim de drept, prin ce se deosebește un astfel de stat de statul cu un regim absolut?” (7). În viziunea constituționalistului, limita puterilor statului nu este și nici nu poate fi de ordin juridic, fiindcă este evident că nu există deasupra statului o putere, care să-i impună anumite norme de conduită și nici nu există deasupra statului o putere de constrîngere, care să-l silească să respecte normele de conduită, care i-au fost impuse. Dar, relevă savantul, există o sancțiune și pentru stat și e o sancțiune mult mai teribilă ca celelalte sancțiuni, e sancțiunea istorică (8).

În condițiile, cînd toate statele formează o societate, cînd există raporturi între toate statele și nu există bariere între statele moderne sau, după cum se exprimă savantul, nu există și nici nu pot exista ziduri chinezești, statul, care nu va respecta anumite norme de conducere poate fi supus sancțiunii istorice, care este, după Constantin Stere, de două feluri – de fapt și de drept. Prima sancțiune, cea de fapt, numită de savant și materială, se va manifesta în depășirea acestui stat în lupta economică între state, despre care spune că e o luptă pașnică, e adevărat, dar e și una distrugătoare (9). Cea de a doua sancțiune eventuală pentru un stat poate fi cea morală, juridică, și ea ține de dreptul internațional: „... Din punct de vedere al dreptului intern public, statul nu-i decît subordonat de drept, și statul, care nu respectă anumite

norme de drept, care au pătruns în conștiința tuturor statelor civilizate, acel stat nu e primit între statele civilizate” (10). Constituționalistul este ferm convins că există norme, care nu pot fi violate fără pedeapsă (11).

Impresionează concluzia finală făcută de Constantin Stere asupra corelației dintre drept și conștiința juridică a poporului, iar de aici respectiv, – și asupra limitei puterilor statului: „... Și puterea statului are o limită, că statul poate să creeze orice norme de drept și cu toate acestea ele să nu fie respectate, pentru că acele norme de drept nu pot fi înțelese de popor, pentru că acele norme nu pot pătrunde în conștiința poporului” (12). Fiind convins că „în statele moderne, de fapt, conștiința cetățenilor creează norme de drept și nu statul”, Constantin Stere afirmă: „Unii cugetători au spus că principiul de suveranitate există întotdeauna și chiar și în cel mai absolutist stat nu se poate impune o normă revoltătoare și prin urmare, chiar atotputernicia sultanului sau a țarului se reazemă tot pe conștiința poporului. Dar în statele moderne cu atât mai puțin se poate aștepta să fie impusă o normă de drept, care normă să nu fi fost mai dinainte acceptată de conștiința poporului” (13), menționează distinsul autor.

Pornind de la ideile lui Constantin Stere despre drept ca expresie formalizată a echilibrului dintre diferite forțe sociale în acțiune, „fiecare principiu de drept nefiind decît o rezultată a tuturor puterilor sociale în luptă” (14) și despre corelația existentă între drept și conștiința juridică a poporului, este logic să deducem că schimbările cardinale în sistemul de drept se supun realizării eficiente și devin parte organică, perfect funcțională a sistemului de drept în măsura, în care ele sunt expresia schimbărilor obiective și subiective, ce au loc în societate. Identificarea exactă a echilibrului social invocat și a gradului de receptivitate manifestat față de normele noi de către conștiința juridică a membrilor societății în scopul adoptării unor norme de drept perfect corespunzătoare lor este un moment foarte important în procesul elaborării legilor. El trebuie să devină parte componentă a procesului fundamentării științifice a activității de elaborare a legilor de rînd cu planificarea legislativă, stabilirea corelației legii noi cu celelate elemente ale sistemului de drept, formularea cît mai clară și exhaustivă a conținutului legilor nou elaborate ș. a.

Cît privește conștiința și cultura juridică ale membrilor societății tranzitive fenomenele în cauză prezintă deocamdată un amalgam din elementele formate în cadrul vechiului sistem sociopolitic și cele, care sunt în proces de constituire sub influența factorilor noi din viața societății. Un anumit rol îl pot juca și unele tradiții

istorice foarte vechi de gîndire socială și de drept, formate sub imperiul unor condiții concrete istorice. Cu referință la poporul nostru ele pot fi ușor decelate din proverbele respective, care susțin, de exemplu, că unde-i lege, nu-i tocmeală, exprimînd în modul dat idealul poporului cu privire la justiție și dreptate. Dar trebuie să recunoaștem că nu mai puțin sugestive sunt și proverbele populare despre dreptatea, care e la fundul mării sau despre sfinții, care te mănîncă pînă ajungi la Dumnezeu ș. a. Menținerea unor asemenea proverbe în conștiința poporului pînă în ziua de azi a fost alimentată în careva măsură și de unele realități istorice mai puțin îndepărtate.

Mai mulți membri ai societății tranzitive poartă pe conștiința lor juridică amprenta ideologică a vechiului sistem sociopolitic. Ei trebuie să depună un efort considerabil pentru a-și revedea convingerile sale și a le racorda noilor valori de drept și sociale. Un asemenea proces este destul de anevoios, concepțiile și convingerile morale, conștiința juridică odată formate, supunîndu-se cu mare greu modificărilor, îndeosebi la o anumită vîrstă. Iar în momentul, cînd în realitatea de fiecare zi unii membri ai societății se confruntă cu anumite probleme ale realizării dreptului, munca lor interioară pentru ralierea la noile standarde de gîndire socială și conștiință juridică este aidoma muncii lui Sisif. De la o deziluzie la alta, depășindu-le pe ambele – aceasta este, de fapt, calea formării noii conștiințe juridice a membrilor societăților tranzitive. Și carențele realizării dreptului, despre care s-a vorbit anterior, au un impact negativ asupra procesului de transformare a conștiinței juridice a membrilor societății, care au acumulat în trecut o anumită experiență socială.

Dar factorul cel mai îngrijorător este posibilitatea afectării în urma confruntării cu unele fenomene negative a conștiinței juridice a tinerii generații, aflate la perioada evaluării și aderării la un anumit sistem de valori sociale și în procesul formării conștiinței juridice individuale. Confruntarea cu anumite carențe în procesul realizării dreptului la o vîrstă relativ fragilă poate duce la deziluzii insurmontabile și formarea unei conștiințe juridice defectuoase. Churchill ridică importanța educării tineretului în spiritul respectării legii, de rînd cu alți factori, la nivelul cheazășiei pentru supraviețuirea națiunii : „Cea mai plină de previziune investiție, pe care o poate face națiunea, constă în a da copiilor lapte, mîncare și învățămînt. Dar dacă la acestea va mai fi cumulat și respectul față de lege, cunoașterea tradițiilor propriei țări și dragostea de libertate, aveți în față – bazele păstrării națiunii” (15).

Pentru țara noastră situația se complică prin faptul că din cauza exodului

migrațional din structura demografică a populației se exclud mari segmente a populației social-active de vârstă medie, capabile să opună o anumită rezistență morală factorilor negativi temporari, cărora se expun vîrstnicii și persoanele tinere rămase în țară.

Din considerentele expuse și în scopul contracarării impactului negativ al manifestărilor invocate, în special, asupra conștiinței juridice a tinerii generații, considerăm oportun de a veni cu propunerea *introducerii în mod obligatoriu în toate instituțiile de învățămînt superior din țară a disciplinei de studiu Drepturile omului*, evident, cu respectarea specificului viitoarei activități profesionale a absolvenților instituției. Elementul obligativității îl găsim cu totul îndreptățit atît de scopurile constituționale propuse de a edifica un stat de drept, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane reprezintă valori supreme și sunt garantate, cît și de specificul condițiilor sociopolitice și economice de dezvoltare a societății noastre în momentul actual. În plus, introducerea unei asemenea discipline poate fi privită și ca încă o modalitate, pe lîngă cele stabilite deja constituțional în art.23 din Constituția Republicii Moldova, de asigurare din partea statului a dreptului fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle. La fel prin susținerea cursului respectiv se va aduce o contribuție esențială la realizarea sarcinii educației juridice a tinerilor membri ai societății noastre. Disciplina vizată urmează să fie asigurată din punct de vedere didactic, în primul rînd, prin editarea unui manual Drepturile omului, iar din punct de vedere organizatoric – prin înființarea unei catedre interuniversitare specializate în domeniul dat în cadrul unei instituții superioare de stat de învățămînt.

În aceiasi ordine de idei găsim că ar fi binevenit *inițierea unui ciclu de emisiuni televizate cu un generic de tipul Ora legii, Ceasul justiției, Triumful dreptății*, în cadrul cărora să fie puse în discuție cele mai importante și actuale probleme din domeniul funcționării legii în societate. Cel mai indicat subiect pentru început pare a fi Capitolul II din Constituția Republicii Moldova Drepturile și libertățile fundamentale, pentru desfășurarea discuțiilor fiind invitați savanți, experți, avocați, dar și cetățeni doritori să împărtășească propria lor experiență cu privire la un proces, în cadrul căruia au reușit să-și apere dreptul lor constituțional prin intermediul justiției. Pe lîngă efectul culturalizării juridice asemenea emisiuni ar avea asupra cetățenilor și un efect pozitiv stimulat.

Sintezînd cele spuse pînă acum despre necesitatea luării în calcul în cadrul

procesului de legiferare în societatea tranzitivă a caracterului individual al normei de drept și a corelației existente între norma de drept și conștiința individuală, pe de o parte, și specificul conștiinței juridice propriu unei bune părți a membrilor societăților respective, pe de altă parte, se crează impresia formării unui cerc vicios: la elaborarea legii urmează să se țină cont de nivelul conștiinței juridice generale și individuale, ultima, însă suferă de anumite deficiențe cauzate în mod obiectiv și subiectiv de specificul societății de tranziție. Legea, care din anumite motive nu va ține cont de conștiința juridică a populației, va suferi de viciul nerespectării și neexecutării ei, iar nerespectarea și neexecutarea legii, la rândul său, va duce la vicierea în continuare a conștiinței juridice a populației. Starea respectivă de lucruri este doar în aparență o situație fără soluție. În realitate, soluția este binecunoscută încă de pe timpurile proclamării la 26 august 1789 a Declarației drepturilor omului și cetățeanului, care în art. 6 susținea: „Legea este expresia voinței comune” (16).

Metoda de identificare a voinței comune a societății în domeniul de legiferare este bine cunoscută de sute ani în toată lumea și ea se numește referendum legislativ. Participarea poporului la actul de legiferare este o tradiție proprie și poporului nostru. În Cursul de Drept Constituțional găsim următoarele aprecieri asupra evoluției istorice a conștiinței noastre juridice: „Dacă mulțumită conștiinței de fapt, ce domnea în țările noastre, nu se poate stabili un regim sigur, dacă țările acestea prezentau tot timpul clocotul unui cazan în fierbere, unde la fiecare moment se făceau revolte, unde mai în fiecare an se aducea sau se gonia un domn, unde, dacă un domn reușea abea să extermină pe dușmanii lui și trebuia să fugă în altă țară de amenințarea altui domn, un fapt însă rămânea veșnic statornic, fără nici o clintire. În conștiința națională, în conștiința juridică a poporului se menținea totdeauna principiul, că legea trebuie să fie totdeauna rezultatul unei colaborări între domn și dacă vreți, cel puțin, și a boierilor, dar în realitate legea trebuia să fie rezultatul unei colaborări între domn și toate clasele societății...” (17).

Doar cu titlu de mențiune vom aduce opinia lui Constantin Stere despre importanța plebiscitului ca modalitate de aprobare a legilor celor mai importante și, în special, a constituției: „Chiar adversarii plebiscitului legislativ și ai inițiativei populare nu pot tăgădui rolul lor educativ. Masele populare, chemate să se pronunțe asupra marilor probleme de organizare și de cîrmuire a țării, își dau mai bine seamă de datoriile lor cetățenești și de răspunderea pe care o poartă față de generațiile viitoare” (18).

Considerăm absolut necesar *apelarea la practica desfășurării în viața noastră publică a referendumurilor, inclusiv legislative*, acestea fiind cea mai indicată cale de identificare a voinței reale a poporului în unele sau alte probleme ale vieții de stat și avînd, incontestabil, un impact pozitiv asupra procesului de dezvoltare a conștiinței juridice în societate.

Este cazul să amintim aici politica de drept promovată de autoritățile europene în problema ratificării Actului constituțional al Uniunii Europene prin referendum. În situația, cînd expunerea acestuia pentru ratificare prin referendum nu era o condiție obligatorie în unele state și exista o conștientizare certă a eventualității neratificării actului, s-a decis recurgerea anume la referendum întru respectarea întocmai a voinței poporului. Mai mult ca atît, după pronunțarea împotriva ratificării în cadrul referendumurilor desfășurate în Franța și Țările de Jos, se ia decizia despre aprobarea la fel prin referendum a Acordului de la Lisabona, care, după cum se știe, s-a soldat cu atitudinea negativă manifestată în cadrul referendumului ce a avut loc în Irlanda. Nu avem nici o îndoială că soluția ratificării Actului constituțional al Uniunii Europene va fi găsită mai devreme sau mai tîrziu. Deocamdată însă o lume întregă a fost martorul unei lecții de veritabilă democrație în domeniul de drept. Autoritățile Europei unite au fost mult prea înțelepte pentru a nu permite afirmarea unor valori, fie ele și de pondere internațională, cu prețul ignorării voinței propriilor popoare. Și suprema înțelepciune a constat, după cîte se pare, în a înțelege că edificiul măreț al Actului constituțional european nu poate fi ridicat pe o bază subredă a unei voințe populare indecise. În mod paradoxal, dar paradoxal doar la prima vedere și nu în contextul celor expuse pînă acum, refuzul autorităților europene de a forța procesul ratificării Actului constituțional al Uniunii Europene a fost o acțiune de consolidare a principiilor fundamentale de drept, puse la baza formării și funcționării Uniunii Europene. Suntem martorii unei lecții istorice de veritabilă democrație. Ori democrația prin definiție presupune respectarea principiului suveranității poporului în pofida oricăror oportunități, fie ele și de cel mai înalt interes politic național sau internațional.

Cît privește corelația european-național (care nici într-un caz nu este și nu poate fi una de contrapunere) în linii mari, dar și sub aspect concret juridic vom releva că marele nostru constituționalist la timpul respectiv considera că Europa va lua în considerație interesele naționale promovate așa sau altfel de către „pătura cultă” „...numai dacă după dinsele se vor ascunde forțele reale și materiale ale poporului

întreg și nu numai niște țipete dezordonate ale unei mâni de oameni... Însă pătura cultă urmează înainte cu politica strămoșească, așteptînd totul de la boscăriile diplomatice și de la „conflagrațiunea europeană”, fără să se gîndească cîtuși de puțin la necesitatea de a îmbunătăți starea materială, politică și culturală a poporului, pentru ca astfel el să aibă o putere reală mai mare și să se intereseze direct și mai adînc de dezvoltarea liberă a culturii naționale” (19). Suntem dispuși să credem că acestea ar fi de spus și astăzi cu privire atît la interesul național, cît și la îngrijorarea în legătură cu faptul „ce va spune străinătatea” în privința unor anumite decizii luate la nivel național, inclusiv în domeniul de drept. Ar fi greșit, în opinia noastră, să considerăm că astăzi „străinătatea va spune” cu privire la interesele naționale ale unui popor altceva, decît că după aceste interese trebuie să fie ascunse forțele reale și materiale ale poporului întreg.

Suntem conștienți de faptul că în situația concretă la zi și în perspectiva alegerilor parlamentare anticipate propunerile înaintate pot părea un pic intempestive: clopoțelul sună alarmat, realitatea ne solicită (pentru a cîta oară) decizii urgente, strict necesare la moment, menite să redreseze situația azi și acum ș.a.m.d. Și totuși vom insista asupra oportunității realizării lor pentru simplu motiv că, că atît timp, cît nu vor fi organizate activități de genul celor propuse anterior, clopoțelul va suna iar și iar și se poate întîmpla ca într-o zi sunetul lui să se transforme în dangăt de clopote.

Vorba este că problemele funcționării legii și a sistemului judiciar nu sunt ceea ce se numește „specialitatea casei” (după cum se exprima cîndva Constantin Stere despre problema agrară) – adică proprii doar societății noastre. Cu astfel de probleme s-au confruntat în trecutul istoric mai multe societăți în perioada edificării unui regim democratic și autentic de drept, iar unele se mai confruntă și astăzi.

Vom exemplifica. Acum 100 de ani în urmă (fără un an), în anul 1910, profesorul Constantin Stere vorbea studenților despre proveniența principiului libertății individuale care își are originile sale în celebrul art. 39 din Magna Charta Libertatum (1215). Constantin Stere afirmă că englezii au zidit toată viața lor politică, tot așezămîntul lor juridic pe baza acestui principiu, la care se rezumă, pînă la urmă, principiul domniei legii (20). Profesorul observă că respectivul principiu din Charta Magnum Libertatum, conform căruia nimeni nu poate fi arestat decît în virtutea unui mandat judecătoresc care trebuie să fie comunicat; nimeni nu poate fi arestat, dacă nu e dat în judecata tribunalului competent într-un termen stabilit de lege; nimeni nu poate fi condamnat decît în virtutea unui text de lege, fără putere retroactivă, care trebuie să prevadă și

faptul, și pedeapsa, se regăsește în întregime și în Constituția României. În argumentarea acestei afirmații sunt citate un șir de articole din Constituție, cum ar fi art.14 care susține că nimeni nu poate fi sustras în contra voinței sale de la judecătoria ce-i dau legea; art.16 și art.17 care stipulează că nici o pedeapsă nu poate fi înființată, nici aplicată decât în puterea unei legi și nici o lege nu poate înființa pedeapsa confiscării averilor, precum și art.18 care prevede că pedeapsa morții nu se poate reînființa, în afară de cazurile prevăzute în Codul penal militar în timp de rebel (21). Normele încadrate în articolele 13-18 din Constituție vorbesc, după cum menționează savantul, despre *garanțiile* (evidențierea ne aparține – R. G.) inviolabilității personale, despre libertatea individuală, în sensul strict al cuvântului, și despre inviolabilitatea domiciliului.

În viziunea lui Constantin Stere, normele constituționale înglobează întreg principiul libertății individuale din Magna Charta Libertatum, datorită căruia în Anglia s-a stabilit domnia legii. Mai mult, profesorul consideră că întreg caracterul evoluției politice în Anglia se explică mai ales prin faptul că respectul demnității omenești, inviolabilitatea personală în Anglia au fost garantate, asigurate de veacuri. Formulând întrebarea care vine în urma acestor constatări, și anume: de ce existența acestui principiu în normele Constituției României nu are aceleași consecințe ca în Anglia, profesorul relevă că nu este suficient să fie afirmat un principiu, e nevoie să dai celui interesat și mijloacele de a apăra acest principiu și în această privință legislația la moment, în viziunea profesorului, lăsa foarte mult de dorit (22).

Constantin Stere arată că nici în Anglia nu au fost suficiente pentru garantarea libertății individuale doar prevederile celebrului art. 39 din Magna Charta Libertatum. După veacuri de luptă englezii au obținut adoptarea Habeas Corpus Act (1679) – o lege care dezvoltă prevederile din Charta, dar îndeosebi prevedea garanții ferme pentru realizarea stipulațiilor privitoare la libertatea individuală din Charta. Numind prevederile actului respectiv de o simplitate miraculoasă, profesorul lămurește că foarte sumar dispozițiile în cauză se reduc la aceea că ele dau oricărui cetățean posibilitatea să pună în mișcare puterea judecătorească, să poată apăra drepturile cetățenești. Constituționalistul amintește că aceasta se realiza grație dreptului oricărui cetățean care a aflat despre arestarea ilegală a unei persoane, de a apela la instanța judecătorească pentru obținerea unui mandat, numit de englezi „habeas corpus writ” care obligă agenții administrativi să prezinte pe cel arestat în fața judecătorului în scopul constatării legalității arestării și eliberării unui mandat de arest sau invers – ilegalității arestării și

dispunerii eliberării persoanei.

Un interes deosebit prezintă analiza garanțiilor de drept care se vor include în acțiune în momentul, când magistratul nu ar vrea să elibereze habeas corpus write solicitat de cetățean ori când factorul administrativ nu l-ar aduce pe cel arestat în fața instanței. Pentru o asemenea nesubordonare legii atât primul, cât și cel de-al doilea sunt pasibili de răspundere penală și obligați să plătească despăgubiri morale cetățenilor și nu numai celor ilegal arestați. Despăgubirile pot fi câteodată de proporții mai mult decât considerabile și aceasta pentru faptul că asemenea delikte sunt calificate ca o ofensă adusă justiției și interpretate nu ca o ofensă adusă ocazional unei oarecare victime, ci ca una adusă suveranității poporului englez. Scopul unor asemenea despăgubiri este inclusiv de a-l face pe cetățean să urmărească toate cazurile de arestare ilegală.

Același lucru se referă și la garantarea inviolabilității domiciliului: orice polițist știe că va purta răspundere atât pentru încălcarea acestui drept, cât și pentru arestarea eventuală la domiciliu a unei persoane nevinovate. Aceasta-i face pe polițiști să recurgă mai repede la reținerea într-un loc public, decât să tulbure liniștea unei case și să urmărească un presupus vinovat luni de zile, decât să procedeze la arestarea cetățenilor nevinovați. După Constantin Stere, aceasta este cauza, pentru care se poate spune că în Anglia siguranța personală este absolută, casa englezului este o fortăreață, în care nimeni nu poate intra. Datorită acestor garanții care dau o desăvârșită siguranță personală, care fac pe englez stăpîn pe el, un împărat în casa lui, se consolidează conștiința demnității cetățenești, acea încredere în sine, care este izvorul veșnic al vitalității acestui popor (23).

În continuare profesorul, exemplificând prin multiple articole din legislația penală și de procedură penală în vigoare în acel moment în România, demonstrează că legislați dată, în fond, reproduce prevederile Charta Magnum Libertatum, însă există unele mici, în aparență, modificări care pot duce la consecințe foarte însemnate.

În primul rînd, este vorba despre un statut cu totul aparte al judecătorului englez. Constantin Stere vorbește despre aceea că un judecător se deosebește enorm de celelalte organe ale puterii publice prin faptul că nu este ierarhic subordonat: „ El nu are șef. Cel mai mic, cel mai modest judecător, de la judecătorul de pace și pînă la membrul curții de casație, când judecă, el judecă după cum îi dictează conștiința lui, nu prin ordinul vreunui superior și e însuși organul suveranității naționale. Nu are șef în această

privință. Cînd nu are de dat ascultare nimănui, e un delegat al suveranității...” (24). În Anglia independența judecătorilor, statutul lor de inamovibil s-a încetățenit de mult și acolo pe un magistrat, căruia i se solicită emiterea unui habeas corpus writ, numai propria lui conștiință îl poate face să nu intervină. „...Și atunci e un păcătos, fără conștiință”, - concluzionează ferm profesorul (25).

Spre deosebire de Anglia, subliniază Constantin Stere, în România statutul de independent și inamovibil al judecătorului s-a încetățenit istoric mult mai tîrziu. În plus, legislația română vorbește despre judecătorul de instrucție care lucrează sub controlul procurorului și despre procuror care lucrează sub controlul curții de casație. Și aceasta este prima deosebire.

Pentru a înțelege o altă deosebire este necesar să fim familiarizați cu conținutul art. 29 din Constituția României, conform căruia nici o autorizațiune prealabilă nu era necesară pentru a se exercita urmăriri contra funcționarilor publici pentru faptele administrațiunii lor de părțile vătămăte, rămînînd însă neatînse regulile speciale statornicite în privința miniștrilor. Cazurile și modul urmăririi se vor regla prin anume lege. Dispozițiuni speciale în condicele penal vor determina penalitatea prepuiitorilor.

În realitate însă, după cum explică Constantin Stere, cei obligați prin lege să prezinte persoana arestată în fața justiției – polițistul, primarul, alți factori administrativi – deși sunt pasibili de pedeapsă penală pentru acte arbitrare, prin care s-a comis un atac la libertatea individuală sau constituția țării și pedeapsa este foarte drastică, vor fi absolviți de pedeapsă, dacă se va dovedi că ei au acționat întru executarea ordinului superiorilor ierarhic (spre deosebire de Anglia, unde un funcționar public nu se poate eschiva de la răspundere sub pretextul executării ordinului ilegal al superiorilor). Urmează o nelipsită de ironie, dar conformă realității, replică a profesorului, precum că un sergent nu comite „de capul lui” o arestare ilegală. El primește ordine de la subcomisar sau comisar, acesta de la polițai, care, la rîndul lui, primește ordine de la prefect, iar prefectul se subordonează unui ministru de interne. Ministrul, la rîndul său, poate fi deferit justiției doar de corpurile legiuitoare și acestea nu pot prezenta nici o garanție în cazul, cînd respectivul este un șef influent al partidului aflat la putere (26). „ Și atunci în zadar aceste texte. Și destul să fie nimicim gemenele acesta de respect al demnității omenești, al libertății individuale, ca să nu existe în cetățeni acel sentiment, dispare la noi ideea că agentul public e o slugă a obștii, nu e stăpînul ei, dispare acea idee că cetățenii sunt stăpîni în stat, atunci puteți înscrie principiile cele mai frumoase în

constituție, rămîne starea de sălbătăcie asiatică și nu se poate dezvolta, nu poate crește izvorul acela veșnic viu, care singur dă posibilitatea de a se menține în lupta de azi”, concluzionează Constantin Stere (27).

În urma acestei analize minuțioase a normelor constituționale în corelație cu prevederile legilor care urmau să garanteze realizarea stipulațiilor constituționale, profesorul le-a demonstrat studenților, cum unele dispoziții de lege care în aparență sunt departe de marile principii, sunt în măsură să reducă la „fățarnicie urîță” cele mai importante principii constituționale referitoare la libertatea individuală (28).

Vom menționa că această pledoarie a savantului în favoarea garanțiilor realizării drepturilor și libertăților omului și, în primul rînd, a libertății individuale nu este una de ordin pur teoretic. Ca activist politic și om de stat Constantin Stere nu a încetat niciodată să cheme la înființarea și consolidarea unor asemenea garanții reale și nu „platonice”, după cum se exprima constituționalistul (29).

Ideea este că de la judecătorul care este „un păcătos fără conștiință” și pînă la judecătorul – „delegat al suveranității naționale” stă o cale îndelungată și anevoioasă de *edificare a unor garanții reale menite să asigure independența, transparența și eficiența justiției*. Și munca de creare a unor asemenea garanții este pe răspunderea societății, membrii căreia urmează să înțeleagă că trimful justiției este asigurat nu atunci, cînd CEDO este privit ca vîrfurile piramidei dreptății, ci ca baza acestei piramide, vîrfurile căreia este direcționat spre fiecare caz concret.

Înțelegem că mai există astăzi un factor decisiv, care influențează caracterul deciziilor în toate domeniile – criză economică mondială, sub aspectul acțiunii căreia măsurile propuse anterior de genul înființării catedrelor, editării manualelor, creării garanțiilor, inclusiv materiale, pentru asigurarea independenței justiției, par a fi irealizabile. Să apelăm încă o dată la marele nostru înaintaș Constantin Stere, care în lucrarea sa *Introducere în studiul dreptului constituțional* editată în anul 1903 susținea că, după toate simptomele, omenirea ajunsese în acea perioadă la un nou povîrniș și pentru supraviețuire popoarele civilizate nu au decît trei mijloace: democratizarea profundă a instituțiilor politice și educația politică a maselor; răspîndirea generală a culturii, cît mai largă și mai profundă și organizarea puterilor productive naționale (30). (Introducere, p.236) În convingerea noastră, este cel mai amplu program-anticriză, perfect aplicabil societății noastre la ziua de azi, în care ușor își pot găsi locul și

propunerile noastre.

Referințe bibliografice:

1. Constantin Stere, Curs de drept constituțional, (Litografiat), 1910, Biblioteca Academiei de Științe a României, p. 29
2. Ibidem, p. 32
3. Ibidem, p. 40, 41
4. Ibidem, p. 130 – 131
5. Ibidem, p. 33
6. Ibidem, p. 34
7. Ibidem, p. 35
8. Ibidem, p. 37
9. Ibidem, p. 38
10. Ibidem, p. 39
11. Ibidem, p. 40
12. Ibidem, p. 42
13. Ibidem, p. 44
14. Constantin Stere, Evoluția individualității și noțiunea de persoană în drept. Studiu sociologic și juridic. (Teză de licență în drept), Iași, 1897 // Stere Constantin Scrieri în cinci volume. Cartea a V-a. În viață, în literatură...: Studii, articole, note, amintiri, Chișinău, 1991, p. 271
15. Уинстон Черчилль, Три напряженных месяца, Выступление от 28 июня 1939 г. // Уинстон Черчилль, Мыскулы мира, Москва, 2006, p. 125
16. Конституции зарубежных государств: Учебное пособие, Москва, 2001, p. 55
17. Constantin Stere, Curs de drept constituțional, p. 149 – 150
18. Anteproiect de Constituție întocmit de Secța de Studii a Partidului Țărănesc cu o Expunere de motive de C. Stere, București, 1922, p. 68 – 69
19. Constantin Stere, Din notițele unui observator ipocondric (Un foileton social) // Stere Constantin Scrieri în cinci volume. Cartea a V-a. În viață, în literatură...: Studii, articole, note, amintiri, p. 251
20. Constantin Stere, Curs de drept constituțional, p. 467
21. Ibidem, p. 467, 469 – 470
22. Ibidem, p. 470 – 472
23. Ibidem, p.475 –479
24. Ibidem, p. 486
25. Ibidem, p. 487
26. Ibidem, p. 488 – 489
27. Ibidem, p. 490
28. Ibidem, p. 492
29. Anteproiect de Constituție întocmit de Secția de studii a Partidului Țărănesc cu o Expunere de motive de C. Stere, p. 37
30. Constantin Stere, Introducere în studiul dreptului constituțional. Partea I, Iași, 1903, p. 236

